

Islámské právo se dá považovat, vedle práva anglosaského a kontinentálního, za třetí velký světový právní systém. Jeho používání se však omezuje na některé země Asie a severní Afriky a je úzce spjato s náboženstvím. V našich zeměpisných šířkách není jeho znalost příliš velká a mnozí si vybaví pouze drastické tresty (usekávání rukou), některé neobvyklé zákazy (pití alkoholu), případně diskriminaci žen a spojují jej automaticky s náboženským fundamentalismem a násilím. Je často považováno za zaostalé, neslučitelné s demokracií, neodpovídající současnému stavu lidské společnosti. Podívejme se tedy blíže na některé základní principy, ze kterých toto právo vychází.

Islámské právo se vyvinulo a bylo ustanoveno na Středním Východě, kolébce starověké civilizace, a jeho současná forma odpovídá právu 11. století¹. Ovlivněno mnoha prvky, islámské právo absorbovalo pravidla a zásady ze Starého a Nového zákona. Například ustanovení „oko za oko, zub za zub“ bylo převzato z Bible, ale je známo již z dřívější doby, z Chamurabiho zákoníku. K vývoji islámské právní administrativy přispěly také dvě velké říše, které dominovaly Střednímu Východu před Islámem – Byzantská a Perská.

Arabská kultura byla důležitá pro vývoj islámského práva, zejména během prvního formativního století, kdy se Arabové stali neohroženými vládci své nové říše. Ačkoliv má islámské právo mnoho různých náboženských zdrojů, mnoho ustanovení odráží zvyklost Arabů v 8. století n. l., týkajících se odpovědnosti v rodině, krevní msty a sociálního postavení žen.

Islám znamená „podrobení se“ nebo „odevzdání se“, což znamená, že člověk se má podrobit Boží vůli. Tato vůle je chápána islámskou vírou tak, že „člověk má dělat to, co je morálně správné a zdržet se toho, co je morálně nesprávné“. Je to právě islámské právo, které vytváří rámec příkazů a nařízení a dává morální vodítko pro muslimy.

Islámské právo je známé pod názvem „šarí‘a“, což znamená „cesta k následování“. Je to náboženské právo, založené na božích

¹ JUDr. Vyhnaněk, L. a spol.: „Juridika 2“. 1. vyd. Olomouc 2000. ISBN 80-244-0099-5

příkazech a zjeveních. Šarí'ca se nevyvinula na základě soudních rozhodnutí a precedentů nebo prostřednictvím legislativy, ale je založena na stanoviscích vůdců a náboženských škol a jejich pojednáních.

Vůdci těchto škol nebyli úředníky, ale spíše obchodníky a vlastníky půdy, kteří mnohdy prosazovali svou nezávislost na vládě. Například Abu Hanifa odmítl přijmout místo nejvyššího soudce říše, raději dal přednost potrestání, bití a uvěznění, než aby ztratil svou nezávislost. Poté když byl zřízen úřad nejvyššího soudce jako součást islámské právní organizace, činil tento soudce svá rozhodnutí po poradě s vůdcem převládající náboženské školy.

Současné „západní“ (anglosaské a kontinentální) právo je obecně produktem legislativy a soudního rozhodování osvobozeného od náboženských vlivů a kontroly. Během posledních století postavilo toto právo svůj základ na racionálních rozhodnutích, dotýkajících se veřejného zájmu, spíše než na neměnné boží vůli. „Západní“ právo tak může být přizpůsobováno v závislosti na měnících se potřebách společnosti.

Naproti tomu jádro islámského práva je relativně nezměnitelné. Ovšem konzervativní muslimští právníci tvrdí, že Bůh nabízí řešení každého současného problému v textech islámského práva.

„Západní“ právo se dotýká především uspořádání veřejných záležitostí a v současné době ustupuje od úpravy otázek, které se považují za oblast soukromí člověka. Naproti tomu šarí'ca usiluje o regulaci veškeré lidské existence, zabývající se takovými záležitostmi, jako jsou náboženské rituály a modlitby, půst, poskytování almužny, náboženské pouti, stejně jako hygienou, stravou, sexuálním chováním či výchovou dětí.

Šarí'ca zahrnuje 4 oblasti:

- náboženské právo (ibádát – vztah člověka k Bohu)²

² Kropáček, L.: „*Duchovní cesty islámu*“ – kapitola V.

- civilní právo (mu^oámalát – vzájemné vztahy mezi lidmi)³
- osobní právo (Munakhat)
- trestní právo (Ukubat)

Šari^oa byla vyvinuta a zdokonalena náboženskými učenici, kteří ji studovali a vyučovali na různých školách říše. Během prvních čtyř století muslimského kalendáře existovalo 19 škol islámského práva. Tyto školy se postupně sloučily do čtyř sunitských a tří šíitských právních škol, které byly pojmenovány po významných právnících, kteří utvářeli filosofii těchto škol.

Každá ze čtyř sunitských škol je tvořena neformálním seskupením právníků, jejichž vliv se koncentruje na několik islámských zemí. Jsou to školy **Hanifi** (Afghánistán, Egypt, Irák, Jordánsko, Libye, Pákistán, Súdán, Sýrie), **Maliki** (Maroko, Etiopie, Kuvajt), **Shafii** (Indonésie, Malajsie, Thajsko, Filipíny) a **Hanbali** (Saudská Arábie). Třemi šíitskými školami jsou **Imamia**, **Zaidia** (Jemen) a **Shi`a** (Írán).

Rozdíly mezi školami jsou poměrně malé, jsou spojeny spíše s detaily než principiálními otázkami. Škola Maliki je nejkonzervativnější, striktně zachovávající Sunnu a neochotná spoléhat se na konsensus učenců jako základ pro tvorbu práva. Škola Hanafi má více formalistický přístup, zdůrazňuje přesné chování člověka při plnění svých náboženských povinností a je benevolentní při používání právních klíčků pro překonání některých ustanovení Koránu. Škola Shafii zaujímá pozici mezi předchozíma dvěma. Škola Hanbali pak obecně přijímá stanoviska Shafii, ale vyžaduje striktní zachování Sunny a ještě striktnější přijetí Koránu.

PRAMENY ISLÁMSKÉHO PRÁVA

Muslimští právníci uspořádávají prameny islámského práva podle jejich nadřazenosti následovně:

1. **Korán** je svatou knihou pro muslimy. Obsahuje všechna pravidla, která Bůh (Alláh) stanovil a předal proroku Mohammedovi, aby řídila

³ Kropáček, L.: „*Duchovní cesty islámu*“ – kapitola V.

lidské chování. Korán není kodexem, tak jak se kodex chápe v kontinentálním právě. Naopak, je to slovo boží, což se v Koránu tradičně připomíná (v úvodě kapitol) následovně: „*Ve jménu Boha milosrdného, slitovného*“. V Koránu se sice nalézají verše právní povahy, ale obsahuje také celou řadu veršů politické, sociální, morální a náboženské povahy. Korán obsahuje 114 súr (kapitol) a každá kapitola je rozdělená na několik veršů (aját)⁴. Tím je dán charakter Koránu, který upravuje široký okruh společenských vztahů, přičemž obsahuje také pravidla chování, které můžeme začlenit do právních vztahů.⁵ V právní oblasti upravuje především rodinné vztahy, občanskoprávní a trestněprávní vztahy. Na druhé straně obsahuje méně veršů, které upravují vztahy ke státní moci (některé verše mají mezinárodněprávní charakter). Striktní a podrobné verše právního charakteru se dotýkají dědičného práva a vztahů mezi manželi.

Příkladem verše, který nemá jednoznačně právní charakter, je odkaz týkající se hazardních her a vína: „*Vy, kteří věříte! Víno, hra majsir, obětní kameny a vrhání losů šípy jsou věru věci hnusné z díla satanova. Vystříhejte se toho – a možná že budete blažení.*“⁶

Kromě toho Korán připouští, že muslimové mohou čerpat z nemuslimských textů, což je v Koránu vysvětleno následovně: „*Jsi-li na pochybách o tom, co jsme ti seslali, dotaz se těch, kdož Písmo před tebou seslané přednášejí. A věru ti přišla nyní od Pána tvého pravda – nebuď tedy jedním z těch, kdož pochybují.*“⁷

V Koránu však také existují verše právního charakteru, které jsou jednoznačné a konkrétní. Jde například o verše trestněprávního charakteru, uznávající jednotlivé trestné činy, za které jsou jasné

⁴ Korán celkem zahrnuje 6342 veršů

⁵ Podle islámských učenců (ulamá) existují čtyři základní okruhy Koránu:

- věci víry (al-aqída)
- předepsané kultovní věci (al-^cibádát)
- morálka člověka (al-achlâq)
- vztahy mezi lidmi (al-mu^cámalát)

⁶ Súra 5 verš 90. Korán, str. 612

⁷ Súra 10 verš 94. Korán, str. 384

sankce. Příkladem je súra, ve které se hovoří, že: „*Cizoložníci a cizoložníka zbičujte, každého z nich sto ranami!*“⁸

Korán se stal se svými verši oporou islámského práva a všeobecná ustanovení právního charakteru v něm obsažená, později využívala právní věda na zdůvodnění právních výroků.

2. **Sunna** je autentickou tradicí proroka Mohammeda. Zahrnuje jeho promluvy ve specifických případech a jeho jednání v daných situacích. Jelikož je Sunna cestou proroka, jsou muslimové povinni ji následovat neboť Bůh v Koránu zjevil toto: „*Věřící, poslouvejte Alláha a poslouvejte Proroka.*“

Sunna se skládá z Mohammedových prohlášení a popisu jeho skutků, které jsou rozděleny na fyzické jednání a mlčení či schválení jiných skutků. Každá pasáž v Sunně blíže obsahuje požadavky Koránu.

Sunna, druhý nejvyšší pramen islámského práva, stojí mimo Zjevení, přesto je posvátná a inspirována Bohem. Prorok byl v náboženských otázkách neomylný; nevyjadřoval totiž svou vůli, ale byl inspirován Bohem. Sunna hraje důležitou roli jako pramen islámského práva buď doplněním Koránu, nebo interpretací jeho textu.

Za života proroka Mohammeda byly Korán a Sunna jedinými prameny práva. Během let následujících po Mohammedově smrti však přišli jeho následovníci na to, že v některých otázkách dochází mezi Koránem a Sunnou k rozporům. V těchto případech se pak uchýlovali ke konsensu (idžmá^c) nebo analogii (qijás) a tyto se staly formálními prameny islámského práva.

3. **Idžmá^c** odkazuje na souhlas muslimských učenců ohledně rozsudku ve specifické kauze v daném údobí. Idžmá^c nevyžaduje souhlas všech muslimů; je omezena na muslimské právníky (^culamá), kteří jsou známi svou kompetencí a vhodností pro tak důležitou odpovědnost splněním určitých podmínek.

⁸ Súra 24 verš 2. Korán, str. 556

Muslimští učenci se uchylují k *Idžmá^c*, když se objeví nový případ a jejich rozhodnutí není jasné ani podle Koránu, ani podle Sunny. Platnost rozhodnutí vplynuvšího z *Idžmá^c* závisí na shodě a souladu s duchem obecných pravidel, zakotvených v Koránu a Sunně.

Idžmá^c nachází své oprávnění jako pramen islámského práva v prohlášení Proroka: „*Mé společenství se nikdy nesmí sjednotit v omylu.*“ Nicméně rozsudků a rozhodnutí založených pouze na *Idžmá^c* je málo.

Pro aplikaci *Idžmá^c* musí být splněny tři podmínky. Diskuse se musí zúčastnit přiměřený počet renomovaných právníků. Ti se musí jednomyslně shodnout na výkladu bez ohledu na svůj věk, znalosti nebo společenství, které zastupují. Každý právník musí vyjádřit svůj názor jasně a otevřeně.

4. **Idžtihád** znamená v češtině „úsilí“ nebo „snažení“. V právním použití odkazuje na snahu právníka formulovat zákonné pravidlo na základě důkazů nalezených v podstatných pramenech, ze kterých musí být všechna pravidla Islámu odvozena (Korán a Sunna).

Jelikož Islám byl zjeven proroku Mohammedovi před 1400 lety a je univerzálním a věčným zákonem, vyhlášeným Bohem, který má řídit náboženský a společenský život všech lidí až do dne zmrtnýchvstání, bylo nutné nalézt pružný způsob interpretace, který by umožnil islámskému právu vyrovnat se s měnícími se potřebami a požadavky muslimů. Tento způsob interpretace se nazývá *idžtihád*.

Na rozdíl od *Idžmá^c*, *Idžtihád* je přístupný všem právníkům za přesně stanovených podmínek. Ani *Idžmá^c* ani *Idžtihád* nejsou oddělenými prameny islámského práva, neboť platnost pravidel z nich vycházející závisí na jejich souladu s obecnými pravidly Koránu a Sunny.

5. **Qijás** znamená rozsudek vydaný v novém případě na základě právní analogie. Jinými slovy to znamená aplikaci právního řešení

citovaného v Koránu nebo Sunně pro určitý případ, na kauzu, která je podobná tomuto precedentu. Qijás stejně jako Idžmá^c a Idžtihád není autonomním pramenem práva, neboť závisí na existenci modelového případu. Někteří muslimští právníci zastávají názor, že Qijás v sobě zahrnuje Idžtihád.

Například oběť trestného činu ženského pohlaví má nárok na poloviční náhradu škody než muž, což se odvozuje z toho, že muž má nárok na dvojnásobný dědický podíl než žena. Podobně se ukládá za zločin sodomie trest ukamenování, neboť islámští právníci tvrdí, že je tento zločin podobný cizoložství a proto vyžaduje stejný trest.

Vedle těchto základních pramenů práva šarí^ca existují ještě další doplňkové zdroje:

- právní obyčej určité oblasti (al-urf)
- požadavek veřejného zájmu (al-intislah) a nutnost (durara)
- přednostní názor odlišný od běžného postupu (al-intihásán)
- řešení ve prospěch veřejnosti, které nesmí být v rozporu s šarícou (al-masálih al-mursala)
- tradice a zvyklosti předků (šar man qablaná)
- výroky Mohammedových přátel

V posledních letech byl z těchto doplňkových pramenů nejčastěji používaným odkaz na veřejný zájem. Byl tak například použit v Tunisu pro omezení polygamie. Avšak široký okruh témat zejména v trestních a obchodních věcech vyžaduje větší právní flexibilitu, než může tradiční islámská jurisprudenc nabídnout. Přesto se právo vyvíjí a rozšiřuje, Islám totiž dovoluje vládci pro efektivní výkon moci vydávat právní akty, které ovšem nesmí odporovat principům šarí^ci. Díky této možnosti je vývoj islámského práva založen na napodobování západních zákonů, které zastupují dnes dominantní západní kulturu.

LITERATURA:

HRBEK, I.: „*Korán*“. 7.vyd. Academika 2000.

HRUŠKOVIČ, I.: „*Islámský právní systém a proces jeho formování*“.
1.vyd. Bratislava 1997

KROPÁČEK, L.: „*Duchovní cesty islámu*“ 1.vyd. Praha 1992.

VYHNÁNEK, L. a spol.: „*IURIDICA II.*“ 1.vyd. Olomouc 2000.